

ISTORICUL MUZEULUI NAȚIONAL DE ANTICHITĂȚI DIN BUCUREȘTI — INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE*

III

ARHEOLOGIA ȘI MUZEOGRAFIA ROMÂNEASCĂ ÎN PERIOADA 1927 — 1943

DE

CONSTANTIN C. PETOLESCU

După moartea neașteptată a lui V. Pârvan (1927)¹, conducerea Muzeului național de antichități (MNA) a fost preluată de Ion Andrieșescu (1888—1944; fig. 1), considerat, pe bună dreptate, întemeietorul disciplinei preistoriei în arheologia românească². Cariera sa la MNA începea la 1 aprilie 1916, în calitate de conservator; la 1 septembrie 1919 devenea subdirector, înlocuind pe D. M. Teodorescu, devenit profesor de arheologie la Universitatea din Cluj. La 1 noiembrie 1926, I. Andrieșescu era numit conferențiar definitiv pentru arheologie preistorică, iar la 15 iulie 1927 profesor titular la catedra nou creată de arheologie preistorică a Facultății de filosofie și litere din București.

El a organizat secția de preistorie a MNA asigurând direcțiile dezvoltării ei viitoare. Ideile lui din această vreme au fost expuse în lucrarea *De la preistorie la evul mediu. Părerii îndrumătoare și fapte arheologice și istorice* (București, 1924, 97 p. și 3 fig. în text).

Personalul muzeului, la preluarea direcției de către I. Andrieșescu, era format din: H. Metaxa, conservator; Ecaterina Dunăreanu-Vulpe,

* Vezi Al. Păunescu, Irina Casan-Franga, P. Diaconu, *Începuturile arheologiei românești. Istoricul Muzeului național de antichități. Partea I (1834—1880)*, SCIVA, 35, 1984, 1, p. 3—44; Alexandra Ștefan, *Istoricul Muzeului național de antichități. II. Progresele arheologiei și muzeografiei în România în perioada 1881—1927*, SCIVA, 35, 1984, 2, p. 109—143.

¹ Păstrarea și cinstirea memoriei lui V. Pârvan a fost unul din titlurile de mândrie ale foștilor săi colaboratori și elevi. Astfel, I. Andrieșescu propunea editurii Cartea Românească publicarea unei plachete comemorative în legătură cu viața marelui învățat (ArhMNA, Dosar 1927, f. 60; răspunsul editurii, care își asumă toate cheltuielile, deoarece marele învățat fusese directorul acesteia). De asemenea, s-a creat un comitet de organizare sub președinția lui D. Gusti și având ca membri pe I. Andrieșescu, C. C. Giurescu, Sc. Lambrino, C. Marinescu, P. Nicorescu, T. Sauciuc-Săveanu și D. M. Teodorescu, pentru a aduna o sumă destinată unui bust al lui V. Pârvan; în acest scop, sculptorița M. Grigorescu a executat o machetă (ArhMNA, Dosar 1931, f. 51, 81—83).

² Despre viața și activitatea lui I. Andrieșescu, vezi: T. Sauciuc-Săveanu, *Dacia*, 9—10, 1941—1944, p. 7—9 (necrolog); I. Nestor, *Ion Andrieșescu și preistoria românească*, BSNR, 38—41, 1944—1947, 92—95, p. 18—20; C. Mateescu, *Drobeta*, 1976, p. 204—210 (evocare) (vezi în special p. 204 și 209, unde citează dintr-o scrisoare a lui N. Iorga, din 1935; „părintele preistoriei noastre”, sau opinia lui D. Gusti: „cîltorul, la noi, al preistoriei”). Despre această perioadă, citeva cuvinte: R. Vulpe, în „Boabe de grâu”, 1, 1930, 3, p. 8; idem, *StCl*, 6, 1964, p. 371; D. Popescu, *SCIV*, 15, 1964, 4, p. 454; Vl. Dumitrescu, *Muzeul Național de Antichități, București*, 1968, p. 10.

Vladimir Dumitrescu, Dorin Popescu și Ion Nestor — asistenți; D. Pecurariu — desenator; 4 gardieni și 1 curier³. În urma propunerilor de avansare formulate de director⁴, ministerul aprobă ca H. Metaxa să fie numit subdirector, Vl. Dumitrescu — conservator, iar Hortensia Dumitrescu — asistent⁵. În schema muzeului se aflau și posturile de gardieni pentru monumentele de la Adamclisi, Ulmetum, Mangalia (cite unu pentru fiecare), iar la solicitarea lui Al. Bărcăcilă, s-a reînființat postul de gardian pentru monumentele istorice de la Turnu Severin⁶.

În timpul direcției sale, I. Andrieșescu s-a preocupat și de îmbunătățirea salarizării personalului științific⁷, reușind să obțină de la Ministerul Instrucțiunii, Cultelor și Artelor (avînd ca titular pe dr. C. Angelescu) echivalarea posturilor de la MNA cu cele universitare, precum urmează: subdirector și conservator cu șef de lucrări la Universitate, iar cele de asistenți ai M.N.A. cu asistenți universitari⁸.

În acest timp, muzeul continua a fi adăpostit în vechiul local de la Universitate. Spațiul era însă insuficient pentru expunerea colecțiilor; astfel, în 1927, Andrieșescu intervenea la Ministerul Cultelor și Artelor pentru a obține o nouă sală (ce aparținuse laboratorului de paleontologie, mutat între timp, spațiu pe care voia să-l ocupe Senatul); cererea a fost acceptată⁹.

De asemenea, într-o sesizare a direcției MNA din 1927, se arată deteriorarea spațiului în care era adăpostit muzeul (din cauza scurgerii apei utilizate la stingerea incendiului de la Senat)¹⁰; reparațiile s-au prelungit mai multe luni (în 1928—1929), muzeul fiind redeschis abia la 10 mai 1929¹¹. În 1929, directorul intervenea la Minister să se avizeze terminarea și completarea muzeului de la șosea, care să înglobeze toate colecțiile statului¹². Iar în 1930, într-un raport-memoriu semnat de director, subdirector, conservator și asistenți, se solicită, între altele, obținerea unui nou local pentru muzeu¹³.

În 1931, primul ministru Nicolae Iorga a acordat Muzeului național de antichități un nou local — fosta casă Macca, la vremea aceea proprie-

³ ArhMN. Dosar 1927, f. 126—139 (state de plată).

⁴ ArhMNA. Dosar 1928, f. 27.

⁵ Vezi adresa nr. 2871 din 21 ianuarie 1928: ArhMNA. Dosar 1928, f. 33. Vezi schema de personal a muzeului pe 1929, *ibidem*. Dos. 1929, f. 321 (datele personale ale salariaților MNA); dosar 1931, f. 186, și 1932, f. 118. Despre H. Metaxa (1888—1944), vezi Vl. Dumitrescu, *Dacia*, 11—12, 1941—1944, p. 555—556 (necrolog); despre prof. Ion Nestor (1905—1974): M. Babeș, *SCIVA*, 26, 1975, 1, p. 3—8; despre Hortensia Dumitrescu (1901—1982): Silvia Marinescu-Bîlcu, *SCIVA*, 33, 1982, 3, p. 342—347.

⁶ ArhMNA. Dosar 1935 (II), f. 194.

⁷ *Ibidem*. Dosar 1934 (I), f. 86.

⁸ Vezi adresa Ministerului Instrucțiunii, Cultelor și Artelor către C. Rădulescu-Motru, decanul Facultății de litere, din 22 martie 1935 (ArhMNA. Dosar 1935, f. 157); vezi și răspunsul direcției Muzeului național de antichități (*ibidem*, Dosar 1935 f. 1). Echivalarea este publicată în „Monitorul oficial”, partea I, nr. 233/10 octombrie 1935 (vezi ArhMNA, Dosar 1935 (II), f. 114).

⁹ ArhMNA, Dosar 1927, f. 71; aprobarea, f. 92.

¹⁰ *Ibidem*, f. 84.

¹¹ *Ibidem*, Dosar 1929, f. 333.

¹² *Ibidem*, f. 353.

¹³ *Ibidem*, 1930, f. 185—188.

tate a fundațiunii „Bl. Col. Macca”¹⁴, din actuala str. I. C. Frimu, nr. 11¹⁵. Spre sfârșitul anului, colecțiile au început a fi mutate în noul imobil¹⁶. Se aproba, în principiu, și construirea unui *lapidarium*¹⁷ — care, din păcate, a rămas un deziderat neîmplinit pînă în ziua de azi.

Într-un chestionar din 1932 al Ministerului, în vederea alcătuirii unei statistici generale privitoare la muzeele din țară, se arată că MNA avea următoarea structură¹⁸: secțiunea de antichități preistorice și medievale; secțiunea de antichități greco-romane; secțiunea de artă religioasă. Aceasta din urmă, purtînd și denumirea de Muzeul de artă religioasă, a fost instalată în localul din str. Știrbei-vodă, nr. 33.

De asemenea, potrivit hotărîrii primului ministru, colecțiile Muzeului de artă modernă din bulevardul Dacia urmau a se muta în ziua de 23 aprilie la muzeul din Casa Kretzulescu (deoarece expira contractul de închiriere pentru clădirea din bul. Dacia); I. Andreiescu s-a conformat acestei dispozițiuni, arătînd însă că nu poate răspunde pentru urmări¹⁹. Într-adevăr, în 1933, într-o sesizare a lui VI. Dumitrescu, se arată condițiile improprii în care erau depozitate unele materiale în Muzeul de artă religioasă — fiind vorba în primul rînd de tablourile aduse de la fostul muzeu din bul. Dacia²⁰.

MNA, prin însăși subordonarea sa către Universitatea din București, era conceput a avea un rol important în procesul instructiv-educativ. Aceasta reiese din însăși organizarea muzeului: sala 1 — colecțiuni preistorice și greco-romane, în cea mai mare parte din țară, precum și un mlaș (reproducere) al Monumentului triumfal de la Adamelisi; pe coridor — statui și pietre cu inscripții și fragmente arhitectonice greco-romane; sala 3 — colecțiile preistorice și greco-romane din țară, colecția de vase grecești a generalului Mavros, reproducerea tezaurului de la Pietroasa; sala 4 — colecții variate — cîteva tablouri de școală germană din secolulul al XVI-lea; sălile 5—7 — colecții de artă și obiecte bisericești, cele mai prețioase fiind frescele originale de la Curtea de Argeș²¹.

Programul MNA prevedea ca zile de vizitare joia și duminica, între orele 11—15; intrarea era liberă. Persoanele din provincie sau din străinătate puteau vizita muzeul și în celelalte zile ale săptămîinii, adresîndu-se intendentului²².

Un rol important a avut MNA în protejarea și conservarea monumentelor istorice ale țării. Dacă în ceea ce privește monumentele de arhitectură medievală misiunea revenea în primul rînd Comisiunii monumentelor

¹⁴ Despre colonelul P. Macca, vezi „Revista poporului”, 10. 1901, nr. 1 (109), p. 5 (informație bibliografică: M. Păunescu).

¹⁵ Vezi ArhMNA, Dosar 1931, f. 455— unde se face aluzie la noul local repartizat de N. Iorga.

¹⁶ ArhMNA, Dosar 1932, f. 66; vezi și f. 15: acte justificative pentru suma de 40 000 lei acordată de minister în vederea acoperirii cheltuielilor legate de mutarea colecțiilor de antichități.

¹⁷ ArhMNA, Dosar 1932, f. 396; vezi și dosar 1933 (II), f. 119, unde se arată că cele 900 de monumente sculpturale stau fără adăpost în curtea casei Macca (tot aici, un proiect de lapidarium, în valoare de 690 000 lei; f. 22—24).

¹⁸ ArhMNA, Dosar 1932, f. 117; vezi și f. 116.

¹⁹ Ibidem, f. 202 (12 aprilie 1932).

²⁰ Ibidem, Dosar 1933 (I), f. 21.

²¹ Ibidem, Dosar 1930, f. 218. Despre muzeu. VI. Dumitrescu, în „Curentul”, 8 august 1935 (tăietură din ziar, ArhMNA, Dosar 1935 (II), f. 63).

²² ArhMNA, Dosar 1930, f. 218.

istorice, al cărei președinte era marele învățat Nicolae Iorga, MNA a avut un rol deosebit în apărarea stațiunilor arheologice supuse permanent activității destructive a „căutătorilor de comori” și arheologilor amatori ²³ sau lucrărilor de construcție și edilitare (îndeosebi la Constanța și Mangalia). Se mai iau măsuri, în urma rapoartelor lui Gr. Florescu, pentru a fi oprite distrugerile cauzate monumentului arheologic de la Capidava de către antreprenorul carierei de la Topalu ²⁴; se fac demersuri pentru exproprierea terenului unde se afla *aedes augustalium* de la *Ulpia Traiana Sarmizegetusa* ²⁵, precum și pentru protejarea rezervației arheologice de la Reșca-Romula — unde prefectura voia să transforme terenul în parc ²⁶.

Un rol important a avut MNA în promovarea cercetării arheologice din țara noastră. Fondurile puse la dispoziție de Comisiunea monumentelor istorice erau repartizate atît personalului științific al muzeului, cît și altor centre științifice din țară. Astfel, în 1927, se acordă suma de 1 500 000 lei, repartizată pe cercetători și obiective arheologice precum urmează: R. Vulpe — pentru cercetări la Poiana-Tecuci; Gr. Florescu — la Capidava; I. Nestor — în jud. Ilfov; I. Andrieșescu — în jud. Buzău; D. M. Teodorescu — la Grădiștea Muncelului; Em. Panaiteșcu — la Brețcu; Paul Nicorescu — la Dolojman; Marton Roska — pentru cercetări paleolitice în Transilvania; C. Daicoviciu — la *Ulpia Traiana Sarmizegetusa*; H. Metaxa — în nord-vestul Dobrogei; Cislav Ambrojevici — în jud. Hotin ²⁷. În 1928, sint prevăzuți 1 000 000 lei ²⁸; în acest an mai apar cu solicitări de fonduri T. Sauciu-Săveanu pentru Mangalia, Scarlat Lambrino pentru Histria, G. G. Mateescu pentru Ibida, N. N. Moroșan pentru paleoliticul din Moldova, iar Em. Panaiteșcu pentru cercetări la Cășei. În anii următori, fondurile de cercetări au fost mai reduse; astfel, din datele ce deținem, se pot aminti sumele de 500 000 lei pentru 1932 ²⁹ și 300 000 lei repartizați pentru 1935 ³⁰.

Multe din aceste cercetări au văzut lumina tiparului, fiind publicate în *Dacia*, III—IV, 1926—1932.

Un loc important ocupă în cercetarea arheologică din acești ani, în special în domeniul preistoriei, profesorul I. Andrieșescu. În 1926—1927, el efectua săpături la Sărata-Monteoru (care vor fi reluate în 1937 de I. Nestor), în 1928 la Poiana Coțofenesti și Hăbășesti și decidea săpături la Fedeleşeni (cu fonduri puse la dispoziție de Muzeul militar național), lăsînd să sape pe I. Nestor: în 1929—1930, la Oinac; în 1931 descoperirea mormintelor princiar cu tezaurul de podoabe de la Agighiol (studiile despre desco-

²³ Vezi ibidem. Dosar 1929, f. 158: intervenția directorului MNA către N. Iorga, președintele Comisiunii monumentelor istorice, contra cercetărilor arheologice ilegale: „Pentru printrimpinarea pe viitor a unor asemenea fapte, vă rugăm să binevoiți a interveni cu toată autoritatea pe lângă Ministerul de Interne, pentru ca printr-o circulară să se poată în vedere tuturor organelor sale în subordine din întreaga țară aplicarea strictă a legii, în interesul superior al cunoașterii trecutului nostru, care, prin asemenea scormoniri, stringeri fără rost și transmiteri interesate din mină în mină, suferă pagube ireparabile”. Vezi și f. 294, unde se face mențiune despre legea privind descoperirea monumentelor și obiectelor antice.

²⁴ ArhMNA, Dosar 1933 (I), f. 332—333.

²⁵ Ibidem, Dosar 1927, f. 27—29.

²⁶ Ibidem, Dosar 1935, f. 292.

²⁷ Ibidem, Dosar 1927, f. 10; vezi și f. 41—43.

²⁸ Ibidem, 1928, f. 107; pentru repartizarea fondurilor, vezi f. 82—83.

²⁹ Ibidem, Dosar 1932, f. 312.

³⁰ Ibidem, Dosar 1935, f. 358—360.

peririle de la Agighiol și Coțofenești erau terminate în 1941, dar au rămas inedite, fiind publicate ulterior de D. Berciu). Rezultatele cercetărilor sale din acești ani au fost sintetizate îndeosebi în două contribuții : comunicarea *Des survivances paléolithiques dans le milieu néolithique de la Dacie*,

Fig. 1. Ion Andrieșescu.

prezentată în 1928 la Congresul internațional de istorie de la Oslo, precum și *Asupra răspîndirii nord-vestice a tracilor la începuturile istoriei* (publicată în 1931 în vol. *Închinare lui N. Iorga, cu prilejul împlinirii vîrstei de 60 de ani*), în care, pe baza datelor istorice și descoperirilor arheologice, demonstrează unitatea etnică și culturală a tracilor ³¹.

Cercetările arheologice au reprezentat și o importantă cale pentru sporirea patrimoniului MNA.

În această perioadă s-au făcut și o serie de descoperiri arheologice întâmplătoare, dintre care cea mai valoroasă a fost coiful de aur de la Coțofenești (jud. Prahova) ³², pentru a cărui expunere se preconiza comandarea unei casete speciale la firma Fichet. Există o bogată corespondență în legătură cu descoperiri mai mărunte de materiale arheologice și numismatice de pe întreg cuprinsul țării ; dintre cele mai importante se pot aminti : recuperarea unei metope a monumentului de la Adamclisi (Traian cu adjutantul său) de la Muzeul militar național ³³, tezaurul de la Cislău (jud.

³¹ Vezi Corneliu Mateescu, Drobeta, 1976, p. 204—210 (bibliografia științifică a lui I. Andrieșescu, p. 210—212).

³² ArhMNA, Dosar 1929, f. 303, 399, 403—405.

³³ Ibidem, 1932, f. 59—60.

Buzău)³⁴, tezaurul de la Aninoasa (jud. Gorj)³⁵, descoperirile de la Chiojd³⁶, monedele medievale de la Codlea³⁷. Cele mai multe descoperiri au intrat în patrimoniul MNA, dar pentru altele au existat dispute cu deținătorii, de exemplu cu Casa națională din Oradea pentru tezaurul de la Tăuteni (jud. Bihor)³⁸ (abia în iunie 1935, această descoperire a intrat la MNA). Se mai poate aminti primirea de la Casa școalelor a unei piese din tezaurul „scitic” de la Plenița (cap de taur din argint aurit), pe care dr. Severeanu îl achiziționase în 1924, apoi îl donase statului³⁹. În 1932, I. Andrieșescu se adresa administratorului Casei școalelor și culturii poporului pentru ca, potrivit dispozițiilor președintelui Consiliului de Miniștri și Ministerului Instrucțiunii, „să binevoiți să ni se încredințeze — pentru colecțiile noastre numismatice — monetele ce după arătările D-sale se află în păstrarea D-voastră”⁴⁰.

Prin Casa școalelor intra la MNA „tezaurul scit de la Craiova”, recuperat de Al. Tzigara-Samurcaș de la Berlin⁴¹.

O problemă importantă pentru patrimoniul istoric național o reprezenta în această vreme recuperarea pieselor din tezaurul statului aflate la Moscova din timpul evacuării din 1916; despre aceste demersuri aflăm dintr-o adresă a lui I. Andrieșescu către N. Iorga, pe atunci rector al Universității din București⁴².

În acest răstimp, se constată evoluția științifică ascendentă a foștilor elevi ai lui V. Pârvan; dintre aceștia, apare cu totul remarcabilă personalitatea lui I. Nestor, care, după un stagiul prelungit de studii în Germania⁴³, își susținea în 24 ianuarie 1934 doctoratul la Marburg (Lahn) tratând problemele paleoliticului și neoliticului în România; amplificată, această temă va reprezenta prima parte a lucrării sale *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*⁴⁴, distinsă în 1934 de Academia Română cu premiul „Vasile Pârvan”.

Majoritatea cercetătorilor de la MNA făcuseră stagii de pregătire în străinătate, în special la Școala română din Roma. În 1929, Ecaterina Dunăreanu-Vuple era trimisă pentru studii la Paris, la Școala română din Franța⁴⁵.

Muzeul național de antichități a fost solicitat în diferite chipuri la organizarea unor expoziții interne și internaționale. Astfel, în 1929, MNA era însărcinat cu organizarea secțiunii arheologice a pavilionului românesc

³⁴ Ibidem, Dosar 1931, f. 198—204 (inventar, f. 201).

³⁵ Ibidem, Dosar 1935 (II), f. 26.

³⁶ Ibidem, Dosar 1934 (I), f. 294—205.

³⁷ Ibidem, Dosar 1933 (II), f. 131 bis-133.

³⁸ Ibidem, Dosar 1935, f. 141—143, 164—167, 180, 181, 232, 233, 299. Publicat de Vl. Dumitrescu, *Le dépôt de la fin de l'âge du bronze découvert à Tăuteni, Dacia*, 5—6, 1935—1936, p. 225—234.

³⁹ ArhMNA, Dosar 1933 (I), f. 9.

⁴⁰ Ibidem, Dosar 1932, f. 199.

⁴¹ Ibidem, Dosar 1933 (I), f. 8.

⁴² Ibidem, Dosar 1929, f. 440—441 (cu lista pieselor). Vezi și Dosar 1936 (V—VIII), f. 263; 1941 (II), f. 64—66.

⁴³ Ibidem, Dosar 1928, f. 41; vezi ibidem, Dosar 1934 (I), f. 112: echivalarea titlului de doctor în filozofie la Marburg cu doctoratul în filozofie și litere al Universității din București.

⁴⁴ Publicată în 22. BerRGK, 1932, p. 11—181.

⁴⁵ ArhMNA, Dosar, 1929, f. 9.

de la expoziția internațională de la Barcelona ⁴⁶. La sfârșitul anului 1933, Epitropia așezămintelor brîncovenești organizează Expoziția retrospectivă brîncovenească, pentru care împrumută de la MNA (secția de artă religioasă) o serie de obiecte ⁴⁷. MNA este prezent în 1932 la expoziția de la Berlin a cărții românești științifice și literare, realizată în colaborare cu librăria A. Collignon, cu prestigioasa sa publicație *Dacia. Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie* (vol. III—IV, 1926—1932) ⁴⁸.

Pentru expoziția de la Bruxelles din 1935 s-au trimis o serie de obiecte de la Muzeul de artă religioasă ⁴⁹. Ministerul solicită să se execute de către comitetul expoziției copii galvanoplastice după tezaurul „scit” și coiful de aur descoperit recent în jud. Prahova ⁵⁰. Întrucît acesta din urmă era inedit, s-a ajuns la o dispută între I. Andrieșescu și Al. Tzigara-Samurcaș, însărcinat comisar cu organizarea expoziției ⁵¹. Aceasta, precum și divergențele cu unii din colaboratorii de la MNA, l-au determinat pe I. Andrieșescu să-și prezinte, la 5 mai 1935, demisia de la conducerea MNA ⁵² — fiind acceptată în grabă de ministrul instrucțiunii, Al. Lapedatu.

După această dată, actele sînt semnate de subdirectorul H. Metaxa și de Vl. Dumitrescu — conservator al MNA.

Din 10 iunie 1935 ⁵³, cunoaștem primul act semnat de Vl. Dumitrescu în calitate de director-delegat avînd conducerea secțiilor de preistorie și antichități clasice ⁵⁴. Din acest moment, secția ecleziastică se desprinde de MNA, rămînînd ca unitate de-sine-stătătoare sub denumirea de Muzeul de artă religioasă. De la 1 iulie 1936, Vl. Dumitrescu (fig. 2) este numit director al MNA (secțiunea de antichități) ⁵⁵, în care calitate a rămas pînă la 1 august 1938 ⁵⁶.

În această perioadă, MNA a funcționat avînd în schemă 18 persoane : 8 — personal științific, 5 gardieni la sediu și 5 gardieni pentru rezervațiile arheologice din provincie (Histria, Adamclisi, Ulmetun, Mangalia, Drobeta-Turnu Severin) ⁵⁷. S-a încercat, pe baza memoriilor de titluri și lucrări, în mai multe rînduri, ca asistenții MNA (Ecaterina Vulpe, Hortensia Dumitrescu, D. Popescu și I. Nestor) să fie înaintați șefi de lucrări ⁵⁸. De asemenea, în repetate rînduri, s-a solicitat echivalarea postului de director al MNA cu titlul de profesor universitar sau director clasa a II-a ⁵⁹ — fără a găsi ecou la Ministerul Educației Naționale.

⁴⁶ Ibidem, f. 160—163.

⁴⁷ Ibidem, Dosar 1933 (II), f. 125.

⁴⁸ Ibidem, Dosar 1932, f. 337.

⁴⁹ Ibidem, Dosar 1935, f. 160, 183, 184—186, 191—194, 209—210.

⁵⁰ Ibidem, f. 162.

⁵¹ Ibidem, f. 191—194, 209—210.

⁵² Ibidem, f. 211; cf. C. Mateescu, *loc. cit.* Din motive pe care nu le cunoaștem. I. Andrieșescu mai încercase să-și dea demisia și în 1931 (ArhMNA, Dosar 1931, f. 398, 400, 401).

⁵³ Ibidem, Dosar 1935, f. 286; vezi și f. 343—344.

⁵⁴ Vezi procesul-verbal de predare-primire între I. Andrieșescu și Vl. Dumitrescu.

⁵⁵ ArhMNA, Dosar 1936 (I—IV), f. 33.

⁵⁶ Ibidem, Dosar 1938 (I—III), f. 112.

⁵⁷ Ibidem, Dosar 1936 (I—IV), f. 10.

⁵⁸ Ibidem, f. 51; Dosar 1938 (I—III), f. 8.

⁵⁹ Ibidem, Dosar 1937 (I), f. 7; vezi și f. 106.

S-a încercat totodată echivalarea postului de desenator al muzeului — ocupat la vremea aceea de Dionisie Pecurariu — cu cel de preparator tehnic, „așa cum s-a făcut la Universități”⁶⁰. După pensionarea lui D. Pecurariu, începînd de la 1 august 1938⁶¹, a fost numit preparator-desenator

Fig. 2. Vladimir Dumitrescu.

P. P. Polonic⁶², care va rămîne în slujba MNA și a viitorului Institut de arheologie pînă la pensionarea sa, în 1968.

În sarcina MNA au stat în această vreme o serie de probleme privind protecția patrimoniului arheologic al țării. Cu sprijinul Comisiunii monumentelor istorice, se fac eforturi a se opri diferite acțiuni care ar fi adus prejudicii ireparabile unor stațiuni arheologice (de exemplu, încercarea de a se construi o biserică chiar pe terenul cetății Romula⁶³; extracția pietrei de către fabrica de la Cernavoda, care afecta antichitățile romane⁶⁴; delimitarea mai exactă a zonei cu antichitățile de la Capidava⁶⁵; oprirea

⁶⁰ Ibidem, Dosar 1936 (I — IV), f. 7.

⁶¹ Ibidem, Dosar 1938 (I — III), f. 106. Vezi C. Mateescu, *Un maestru al desenului arheologic: Dionisie Pecurariu*, Studii și cercetări de istoria artei. Artă plastică. 17, 1970, 2, p. 288. D. Pecurariu (1876—1960) a rămas un fidel colaborator al muzeului, apoi al Institutului de arheologie, pînă la moartea sa.

⁶² Ibidem, f. 81.

⁶³ Ibidem, Dosar 1936 (V — VIII), f. 284.

⁶⁴ Ibidem (IV), f. 322—326.

⁶⁵ Ibidem, f. 361.

distrugerilor provocate în aria castrului de la Slăveni⁶⁶; delimitarea și protejarea mai atentă a antichităților de la Adamclisi⁶⁷).

Cercetările arheologice au continuat cu ritmuri schimbătoare ca intensitate. Astfel, în 1936, directorul MNA cerea președintelui Comisiunii monumentelor istorice să se aloce pentru săpături suma de 350 000 lei pe țară, cu 50 000 lei mai mult față de anul precedent⁶⁸; s-au acordat însă numai 250 000 lei⁶⁹. În 1937 s-a repartizat aceeași sumă⁷⁰, iar în 1938 — 400 000 lei⁷¹. Șantierelor au continuat a fi cele cunoscute; din afara MNA, efectuează săpături încă: Sc. Lambrino la Histria, P. Nicorescu la Adamclisi, Gr. Florescu la Capidava, V. Christescu în diferite puncte din Muntenia; din 1936 încep săpăturile de la Sucidava sub conducerea lui D. Tudor⁷². În Transilvania, săpăturile sînt coordonate de Institutul de studii clasice din Cluj, cu cotele repartizate de MNA din fondul pus la dispoziție de Comisiunea monumentelor istorice. De peste două decenii exista tradiția ca fondurile acordate de Comisiunea monumentelor istorice să fie repartizate de directorul MNA, conform trebuințelor și importanței, tuturor șantierelor arheologice din țară⁷³.

Bună parte din rezultatele cercetărilor acestor ani au fost valorificate în vol. V—VI (1935—1936) al revistei *Dacia* (apărut în 1938), publicat pe cheltuiala Băncii Naționale. Un rol important a avut în continuarea apariției publicației prof. Al. Lapedatu, președintele Academiei Române, care a făcut elogiu! public al acestui volum într-o ședință a Academiei, precum și dr. C. Angelescu, ministrul Educației Naționale și C. Kirilescu, secretar al acestui minister.

Cercetările au reprezentat o importantă cale de sporire a patrimoniului MNA. Alte piese au intrat în urma unor descoperiri întâmplătoare, astfel: 9 fragmente din fibula germanică de la Chiojd (jud. Buzău), donate de C. C. Giurescu⁷⁴; diferite descoperiri monetare⁷⁵ etc. Aceste materiale încep a fi catalogate și inventariate cu toată atenția⁷⁶.

Muzeul național de antichități, prin bogatele și variatele sale colecții, îndeplinea un rol important în procesul instructiv — în special al studenților, avînd în vedere subordonarea acestuia către Universitatea din București — și educativ — pentru marele public⁷⁷. În acest din urmă domeniu, se simțea lipsa unor materiale de popularizare. Astfel, în 1936 și 1937,

⁶⁶ Ibidem, f. 394—395.

⁶⁷ Ibidem, f. 357—358, 371—373.

⁶⁸ Ibidem, f. 375, 387.

⁶⁹ Ibidem, f. 389.

⁷⁰ Ibidem, Dosar 1937 (IV), f. 311.

⁷¹ Ibidem, Dosar 1938 (IV—VIII), f. 39.

⁷² Ibidem, Dosar 1937 (IV), f. 352—355.

⁷³ Ibidem, f. 322.

⁷⁴ Ibidem, Dosar 1936 (IV), f. 463.

⁷⁵ Vezi ibidem, Dosar 1936 (IV), f. 303—304 — în problema tezaurului de la Belcinu (jud. Dolj); f. 316 — tezaurul de la Aninoasa (jud. Gorj); f. 367 — în legătură cu descoperirile monetare de la Cerău (Dolj); 462 — referire la 10 monede republicane descoperite la Tg. Ocna; 1937 (IV), f. 383 — tezaurul de la Birea; ibidem, f. 361—363 — tezaurul cu 108 monede imperiale de la Negri (Roman); 1938 (IV—VIII), f. 22—26 — în legătură cu tezaurul de monede bizantine de la Constanța (vezi și f. 59).

⁷⁶ Ibidem, 1936 (VI), f. 146; 1936 (V—VIII), f. 262.

⁷⁷ Vezi în acest sens „Proiect de regulament pentru organizarea și funcționarea Muzeului Național de Antichități din București”: ArhMNA, Dosar 1938 (I—III), f. 23—29; ibidem, V—VIII, f. 339—349.

VI. Dumitrescu se adresează președintelui Oficiului național de turism pentru o subvenție de 25 000—30 000 lei, în vederea tipăririi unui ghid-catalog în limba franceză al MNA ⁷⁸. În 1937, o cerere asemănătoare este adresată Ministerului Afacerilor Străine ⁷⁹.

Personalul științific al MNA s-a îngrijit permanent de îmbogățirea bibliotecii. O cale importantă a fost schimbul de carte cu revista *Dacia* — publicație foarte apreciată și solicitată de instituțiile științifice de peste hotare ⁸⁰. Alte sume au fost puse la dispoziția Muzeului național de antichități de către Casa școalelor, în vederea cumpărării de cărți și efectuarea unor abonamente la revistele străine ⁸¹.

Prestigiul de care se bucura știința arheologică românească rezultă și din faptul că în septembrie 1937 a avut loc la București Congresul internațional de antropologie și arheologie preistorică; cu acest prilej, MNA a primit vizita unor eminente specialiști străini, care și-au manifestat interesul pentru descoperirile arheologice preistorice din România ⁸².

S-au făcut în această perioadă noi eforturi în vederea recuperării obiectelor aflate în tezaurul evacuat în timpul primului război mondial la Moscova; între acestea se aflau piese de valoare excepțională pentru istoria noastră veche — precum tezaurul de la Pietroasa, tezaurul de la Turnu Măgurele, rhytonul de la Poroina etc.

În urma investigațiilor științifice și demersurilor lui I. Nestor, se ajunge în 1936 la încheierea unui protocol între Staatliches Museum für Vor- und Frühgeschichte din Berlin și Muzeul național de antichități din București în legătură cu materialele arheologice de la Sălcuța și Coțofeni provenite din cercetările arheologilor germani în țara noastră în anii ocupației germane din primul război mondial; cea mai mare parte din aceste piese s-au întors în țară ⁸³.

Începând cu 1 august 1938, direcția MNA a fost încredințată lui Scarlat Lambrino (1891—1964; fig. 3), profesor de istorie antică la Universitatea din București ⁸⁴. El a rămas în această funcție aproape 2 ani, până la 20 iulie 1940, când și-a dat demisia ⁸⁵. Între 1941—1947, a fost directorul Școlii române din Roma.

★

⁷⁸ Ibidem, Dosar 1936 (IV), f. 10; 1937 (I), f. 169.

⁷⁹ Ibidem, Dosar 1937 (I), f. 224.

⁸⁰ Ibidem, Dosar 1936 (V), f. 14: cererea lui VI. Dumitrescu către Ministerul Afacerilor Străine să suporte prețul a 15 serii de volume din *Dacia* (I, II și III — IV), solicitate la schimbul peste hotare, intrucit MNA nu poate acoperi prețul prea ridicat.

⁸¹ ArhMNA, Dosar 1936 (II), f. 285 — adresă către administratorul Casei școalelor pentru îmbunătățirea fondurilor bibliotecii MNA; Dosar 1937 (I), f. 173 — ordonanță de plată a Casei școalelor și culturii poporului în valoare de 10 000 lei — sumă pusă la dispoziție muzeului pentru plata cărților și revistelor absolut necesare.

⁸² ArhMNA, Dosar 1937 (I), f. 1.

⁸³ Ibidem, Dosar 1935 (II), f. 1—2; 1936 (I—IV), f. 38, 434; 1936 (VI), f. 156, 167—168.

⁸⁴ Despre viața și activitatea științifică a lui Scarlat Lambrino, vezi nota semnată de Fernando de Almeida, *Archivo español de Arqueología*, 38, 1964, 109—110, p. 206—207.

⁸⁵ Cea mai veche hirtie semnată de el pe care am găsit-o este din 13 aprilie 1939; ArhMNA, Dosar 1939 (B), f. 3. Vezi și ibidem Dosar 1940 (I—II), f. 105: adresa Ministerului Educației Naționale — Direcția învățământului superior, prin care VI. Dumitrescu este numit din nou director, începând din 21 iulie 1940, în locul lui Sc. Lambrino, a cărui demisie este primită în 20 iulie 1940.

La 21 iulie 1940 a fost numit din nou director al Muzeului național de antichități Vl. Dumitrescu ⁸⁶. După izbucnirea războiului, directorul, ca și alți salariați ai MNA, au fost în repetate rînduri concentrați. Așa se

Fig. 3. Scarlat Lambrino.

face că direcția este girată un timp de Dorin Popescu, care semnează cînd ca *director-gerant* ⁸⁷, cînd ca *director-delegat* ⁸⁸; alte hîrtii sînt semnate pentru director de H. Metaxa ⁸⁹.

În vara anului 1940, Vl. Dumitrescu face o nouă încercare la Minister pentru „a dispune ca postul de director al Muzeului Național de Antichități să fie echivalat cu acela de profesor universitar” ⁹⁰. Solicitarea era cu atît mai îndreptățită, cu cît într-unul din articolele noii legi a învățămîntului se prevedea că muzeele de antichități din București și Iași urmau a trece în cadrul universităților din orașele respective, iar directorii lor să fie profesorii de istorie antică ai acelor universități. Față de această situație, Vl. Dumitrescu atrăgea atenția, într-un memoriu către Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor ⁹¹, că „În aceste condițiuni, înglobarea Muzeului

⁸⁶ Vezi nota precedentă.

⁸⁷ ArhMNA, Dosar 1940 (I — II), f. 151 (23 septembrie 1940), 167, 176, 184, 203, 204, 207, 209, 212, 218, 231.

⁸⁸ Ibidem, f. 288 (5 octombrie 1940).

⁸⁹ După iunie 1941; ibidem, f. 162. În acest timp, Vl. Dumitrescu a fost mobilizat (începînd din luna iulie), la fel D. Popescu (începînd din august) (ibidem, Dosar 1941 (I), f. 186). Din 4 noiembrie 1941, documentele sînt semnate din nou de Vl. Dumitrescu.

⁹⁰ Ibidem, Dosar 1940 (I — II), f. 106—107 (22 iulie 1940). În memoriu se arată că solicitantul avea 17 ani vechime în muzeu, „între aceștia socotindu-i și pe cei doi în care am fost îndepărtat din serviciu, căci am fost reintegrat ...”; vezi și f. 111, 132.

⁹¹ Ibidem, Dosar 1942 (XIV), f. 73.

Național de Antichități în cadrul Universității bucureștene ar însemna diminuarea rolului și deci și a activității sale — căci dintr-un Muzeu Național ar fi transformat într-un muzeu echivalent unui institut sau laborator universitar”; or, MNA era una din cele mai vechi instituții culturale ale țării, mai veche chiar decât cele două Universități — din Iași și din București.

În acești ani, schema de personal a MNA a cunoscut unele schimbări, între specialiștii acestuia apărind noi nume. În proiectul de buget cuprinzând funcțiile la MNA cu salarizarea respectivă, se prevăd 18 persoane : 1 director, 2 conservatori (șefi de lucrări), alți 3 conservatori, 1 preparator-șef, 1 gardian-șef, 3 gardieni, 1 curier, precum și alți șase gardieni pentru monumentele de la Adamclisi, Mangalia, Histria (2), Turnu Severin și Ulmetum ⁹². Cei doi șefi de lucrări erau H. Metaxa și Gh. Ștefan — asistent la Universitatea din București, numit în toamna anului 1940 conservator-șef de lucrări onorific la MNA ⁹³. În statele de salarii din 1942 mai poartă titlul de șefi de lucrări Ecaterina Vulpe, Dorin Popescu, Hortensia Dumitrescu și Ion Nestor ⁹⁴; mai apar în schemă : Georgeta Palade-Pantelimonescu — laborantă ceramistă, 1 intendent și 10 paznici pentru monumentele din țară (față de perioada anterioară, alți paznici la Dinogetia, Capidava, Troesmis și Enisala). În total, 27 de persoane.

La 19 septembrie 1942, era angajat Exspectatus Bujor ca secretar al MNA ⁹⁵, iar în urma concursului din 13 noiembrie 1942, Mircea Petrescu-Dîmbovița era numit asistent ⁹⁶.

În 1943, Ecaterina Dunăreanu-Vulpe renunță la postul de la MNA, fiind numită profesoară definitivă la Școala superioară de arte frumoase din Iași începând de la 1 octombrie 1943 ⁹⁷; în locul rămas liber, ministerul aprobă numirea ca suplinitor a lui D. Tudor, profesor de istorie la Liceul „Mihai Viteazul” din București ⁹⁸. Tot în toamna anului 1943 era numit asistent suplinitor B. Mitrea ⁹⁹. Pe un post de asistent vacant, creat prin bugetul 1943/44, este numită suplinitoare, la 1 noiembrie 1943, Ana Matrosenco ¹⁰⁰.

În 1943, personalul MNA număra 31 de salariați, precum urmează : Vl. Dumitrescu — director ; H. Metaxa, D. Popescu, I. Nestor, Hortensia Dumitrescu, Gh. Ștefan, D. Tudor — șefi de lucrări ; M. Petrescu-Dîmbovița, B. Mitrea, A. Matrosenco — asistenți ; E. I. Bujor — secretar ; P. Polonic — artist special cl. II (desenator) ; 1 intendent, 1 laborant, 5 paznici la sediu, 1 curier, 10 paznici la monumentele din țară ¹⁰¹.

În preajma MNA își desfășoară activitatea și alți arheologi — precum Emil Condurachi, profesor la Școala superioară de arhivistică ; începând

⁹² Ibidem, Dosar 1940 (I — II), f. 49.

⁹³ Ibidem, f. 176. Despre prof. Gh. Ștefan (1869—1980), vezi P. Diaconu, SCIVA, 31, 1980, 3, p. 479 — 481.

⁹⁴ ArhMNA, 1942 (I) (state de salarii).

⁹⁵ Ibidem, Dosar 1942 (IX), f. 277.

⁹⁶ Ibidem, f. 67.

⁹⁷ Ibidem, Dosar 1943 (I), f. 2.

⁹⁸ Ibidem, f. 51.

⁹⁹ Ibidem, f. 53 (înregistrare la MNA : 17 octombrie 1943).

¹⁰⁰ Ibidem, f. 13.

¹⁰¹ Ibidem, Dosar 1943 (I), f. 25. În 24 noiembrie 1943, directorul MNA, cerca transformarea posturilor de șefi de lucrări (D. Popescu, I. Nestor, Hortensia Dumitrescu) în șefi de secție.

din 1939, începe a efectua săpături la Arrubium¹⁰². De asemenea, Corneliu Mateescu, asistent la Universitatea din București, întreprinde în 1943 o serie de cercetări în fostul județ Tutova¹⁰³.

Cu toate dificultățile pricinuite de evenimentele tulburi ale anului 1940 și izbucnirea războiului în 1941, cercetările arheologice au continuat a se desfășura pe întreg cuprinsul țării. Fondurile continuă a fi puse la dispoziție de Comisiunea monumentelor istorice. Astfel, în 1940 este alocată pentru săpăturile din întreaga țară suma de 400 000 lei¹⁰⁴; se solicită și se obțin și alte subvenții din partea ținuturilor, unele destul de însemnate¹⁰⁵. În februarie 1941, Vl. Dumitrescu solicita ministerului 1 000 000 lei pentru programul de săpături naționale¹⁰⁶ (din suma repartizată, 200 000 lei au fost rezervați pentru publicarea vol. IX — X al revistei *Dacia*¹⁰⁷).

În bugetul pe 1942/43, ministerul a trecut pe seama muzeului un fond corespunzător, din care — pe lângă cheltuielile de întreținere — s-au afectat cercetărilor arheologice peste 1 000 000 lei; acest început a fost continuat în bugetul următor, astfel încât în compania de lucru a anului 1943 s-au putut folosi numai pentru cercetări și săpături arheologice peste 1 600 000 lei¹⁰⁸. La aceste sume s-au adăugat și cele ordonate unora din specialiștii muzeului de către Comisiunea monumentelor istorice¹⁰⁹. Cercetările din acești ani au fost făcute publice printr-un raport tipărit înaintat Ministerului Culturii Naționale și Cultelor¹¹⁰.

Unele din aceste cercetări au avut un ecou deosebit, precum cele efectuate la Sărata-Monteoru de I. Nestor. Astfel, în 1940, serviciul financiar al ținutului Bucegi înainta Muzeului național de anticități o ordonanță de plată în valoare de 100 000 lei, ca subvenție din partea rezidentului ținutului pentru tipărirea volumului cu săpăturile arheologice de la Sărata-Monteoru, și alta în valoare de 20 000 lei — sumă acordată lui I. Nestor și celor doi asistenți ai săi de săpătură (unul dintre aceștia era M. Petrescu-Dimbovița), „drept încurajare pentru felul cum au supravegheat săpăturile arheologice de la Sărata-Monteoru”¹¹¹.

Cercetările arheologice au contribuit substanțial la îmbogățirea patrimoniului muzeului. Alte piese au intrat la MNA prin achiziție: astfel, se menționează o brățară de aur din epoca bronzului de la Cetea¹¹² (jud. Bihor)

¹⁰² ArhMNA, Dosar 1943 (XI), f. 80 — 85.

¹⁰³ Ibidem, f. 161 — 164.

¹⁰⁴ Ibidem, Dosar 1940 (III — V), f. 308.

¹⁰⁵ Ibidem, f. 315.

¹⁰⁶ Ibidem, Dosar 1941 (I), f. 382; vezi și f. 389.

¹⁰⁷ Ibidem, Dosar 1941 (II), f. 302 — 304.

¹⁰⁸ Vezi *Raport asupra activității științifice a Muzeului Național de Antichități pe anii 1942 și 1943*, București, 1944, p. 5 — 6.

¹⁰⁹ Ibidem, p. 6. Pe linia bunei colaborări cu Comisiunea monumentelor istorice se înscrie și solicitarea legitimă a directorului MNA de a fi numit membru al acestei comisii, pentru ca problemele privind cercetările arheologice să fie rezolvate direct, nu prin corespondență între cele două instituții (ArhMNA, Dosar 1943 (XI), f. 8) (23 iulie 1943).

¹¹⁰ Vezi nota 108.

¹¹¹ ArhMNA, Dosar 1940 (I — II), f. 398. Despre cercetările de la Monteoru, vezi și M. Babeș, în vol. *Spiritualitate și istorie la întorsura Carpaților*, Buzău, 1983, p. 367 — 368.

¹¹² ArhMNA, Dosar 1943 (II), f. 262.

și se încearcă recuperarea unor obiecte de aur din epoca romană tirzie descoperite în regiunea Buzăului ¹¹².

Grija pentru patrimoniul cultural național determină direcția muzeului să dea un răspuns negativ solicitării (martie 1941) Ministerului Propagandei Naționale (sub semnătura lui Nichifor Crainic) pentru împrumutarea unor piese arheologice spre a fi prezentate la expoziția internațională de la Milano ¹¹⁴; pentru această expoziție s-a confecționat copia galvanoplastică acoperită cu foiță de aur după coiful de la Poiana-Coțofenești ¹¹⁵.

Chiar în condițiile de lucru dificile din timpul războiului, activitatea științifică a cercetătorilor MNA a continuat cu un ritm destul de intens, pe măsura acumulărilor din anii precedenți. Se publică în acești ani *Dacia*, VII — VIII (1937 — 1940) (apariție 1941). De asemenea, s-a inițiat „Biblioteca Muzeului național de antichități”, al cărei prim fascicul a fost lucrarea lui Gr. Florescu, *I monumenti funerari romani della Dacia Inferiore* (București, 1943); fasciculul următor a fost publicat în 1944 de D. Popescu: *Die frühe und mittlere Bronzezeit in Siebenbürgen*.

Unele din lucrările publicate au fost distinse în 1943 de Academia Română cu premiul „Vasile Pârvan”, precum D. Popescu pentru *Objets de parure géto-daces en argent* ¹¹⁶ sau D. Tudor, pentru *Oltenia romană* (București, 1942).

Aceste publicații erau solicitate la schimbul de carte internațional, aceasta reprezentând o cale foarte importantă pentru dotarea bibliotecii muzeului. Alte posibilități de creștere a fondului de cărți de specialitate și periodice s-au creat prin acordarea unor subvenții de către Casa școalelor și culturii poporului ¹¹⁷.

În decurs de un deceniu și jumătate de la disparția lui V. Pârvan, arheologia românească a făcut progrese remarcabile, prin activitatea foștilor colaboratori sau elevi ai magistrului. După scurta eclipsă din anii grei ce au urmat sfârșitului războiului, școala arheologică românească iese puternic în lumină, deopotrivă pe plan național și internațional, aducând contribuții fără precedent la cercetarea istorică.

¹¹² Ibidem, Dosar 1941 (II), f. 252. Vl. Dumitrescu solicită în acest scop de la Ministerul Propagandei suma de 40 000 lei.

¹¹³ ArhMNA, Dosar 1941 (II), f. 24 („nici până acum nu s-au înapoiat obiectele de mare valoare științifică și artistică trimise la expoziția din New York”).

¹¹⁵ Ibidem, f. 26: vezi ibidem, Dosar 1940 (I — II), f. 441.

¹¹⁶ Ibidem, Dosar 1942 (XIV), f. 62. Studiul a fost publicat în *Dacia*, 78, 1937—1940, p. 183—202.

¹¹⁷ Vezi ArhMNA, Dosar 1942 (XI), f. 330 (se acordă 50 000 lei pentru „achiziționarea de cărți și diferite piese arheologice”).